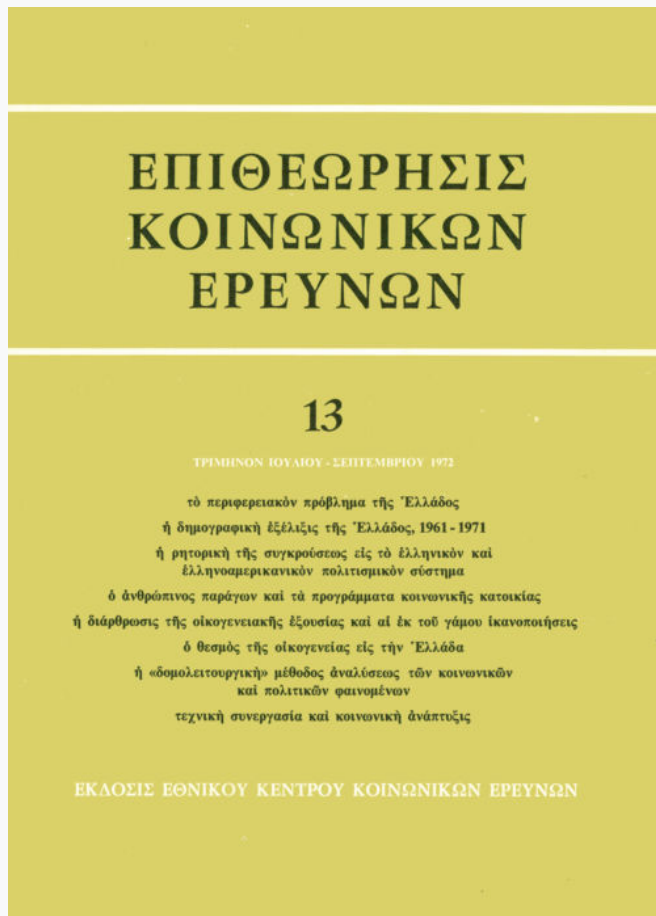

The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

"Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ.
Δημητρίου Φερούση

Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

doi: [10.12681/grsr.502](https://doi.org/10.12681/grsr.502)

Copyright © 1972, Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Παπαντωνίου Α. Κ. (1972). "Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ. Δημητρίου Φερούση. *The Greek Review of Social Research*, 13, 134-136. <https://doi.org/10.12681/grsr.502>

πέδου τῆς κοινότητος καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς συντηρητικότητος τοῦ χωρίου.

Ἡ Μαρασπίνι διακρίνεται σαφῶς τρεῖς κοινωνικὰ ἰστίες εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον: τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας, τοὺς ἀκτιμόνας ἀγρότας, οἱ ὅποιοι διαίρουνται εἰς ἐργάτας γεωργοὺς καὶ μὴ γεωργοὺς, καὶ τὴν μικρὰν ὁμάδα τῶν μικροϊδιοκτῆτῶν καὶ ἐμπόρων ἀγροτῶν. Αἱ δεκαπέντε οἰκογενεὶς τῆς ἀριστοκρατίας τῶν γαιοκτημόνων ἀποτελοῦν τὴν οἰκονομικὴν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μερίδα τῶν ἐκλεκτῶν. Ὁ ἀποκλειστικὸς ὕψ' αὐτῶν ἔλεγχος τῆς γεωργικῆς γῆς, ὅμοι ὡς τὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣ ὅποια εἶχε ἀκροαθῆ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν γῆς, προαίδει εἰς τοὺς ἐντοπισμένους ἐπιγενεῖς ἀκατάμαχτον κυριαρχίαν ἐντὸς τῆς κοινότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἡ συντηρικὴ αὐτῆ ὑπεροχὴ τῆς ἀριστοκρατίας ἀπὸ κοινῶν με τῆν φυσικὴν ἀπομόνωσιν τοῦ χωρίου ἐξηγῆ τὴν συντηρητικὴν καὶ ἀνεξέλικτον κατὰστασιν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς διαθρόσωσης τοῦ χωρίου. Ὁ Μαρασπίνι χαρακτηρίζεται τὸ Καλημέρα ὡς κοινότητα εἰς τὴν ὅποιαν ἐντὸς συγχρόνου πλαισίου προσπαθεῖ νὰ ἐπιβιώσῃ τὸ φεουδαλικὸν πνεῦμα. Ὁ βασικὸς θεσμὸς τῶν Καλημέρα εἶναι ὁ οἰκογενειακὸς πυρῆν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐκδέχεται λεπτομέρως ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐρωτικὴν καὶ τὴν μηνυσταίαν, τὸν γάμον, τὰς ὑποχρεώσεις τῆς οἰκογενείας καὶ τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, ὡς καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ εἰς μὴ συγγενεῖς. Οἱ γάμοι γίνονται κατόπιν συμφωνίας, ἀλλὰ αἰ ἐπιθυμῶν τῶν νέων βαρύνουν ἀποσαστικῶς διὰ τὴν λήσιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως. Ἡ βαρῦτης τὴν ὅποιαν ἔχει τὸ συμβιβαστὸν ἢ μὴ μεταξὺ τῶν μελλονόμων καὶ ἢ σημασία τῆς προικὸς καὶ ἄλλων οἰκονομικῶν παραγόντων κατὰ τὸν διακανονισμὸν τοῦ γάμου φαίνεται ὅτι ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ βίωσιμον τοῦ νεοιδρυθέντος οἰκογενειακοῦ πυρῆνος. Ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ὁ πατὴρ κατέχει θέσιν ἀπώλυτον κυριαρχίας καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πρὸς τὰ τέκνα τὸν εἶναι ψυχραὶ καὶ τηροῦν τὰς ἀποστάσεις. Ὁ μεταξὺ μητρὸς καὶ τέκνου δεσμὸς εἶναι στενός, συναισθηματικὸς καὶ στερρός. Ἐντὸς τῆς κατ' ἐξοχίαν πατριαρχικῆς αὐτῆς οἰκογενείας ὁ σύνδεσμος μητρὸς καὶ τέκνου θεωρεῖται θεμελιώδης διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὸ Καλημέρα ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ μοναδικὴ γνῆσια κοινωνικὴ ὁμάς. Πρόπου συμπεριφορὰς προσιδοῦντες εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας δεσμοὺς ἐπεκτείνονται καὶ εἰς ἐκτός τῆς οἰκογενείας συγγενικοὺς δεσμούς. Ἐξ αὐτῶν ὁ σημαντικότερος εἶναι ὁ τῶν ἀνάδοχων. Ὁ δεσμὸς ἀνάδοχου καὶ ἀναδέκτου εἶναι πολὺ ἰσχυρὸς καὶ γεννὰ σειράν ἀμοιβαίαν δικαιοσύνην καὶ καθυκόνητον προσθετῶν, δημιουργῶν οὗτω

νέαν συγγένειαν παραπλεύρους τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Κατὰ τὸν Μαρασπίνι ἡ συγγένεια εἶναι ἀσυμμετρικὸς, διότι ὁ ἀνάδοχος παρέχει οἰκονομικὴν βοήθειαν εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ κύρους καὶ τῆς τιμῆς τῶν ὀπίοιων ἀπολαβαί.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν γαιοκτημόνων ἀνευρίσκει ὁ Μαρασπίνι τὰ αἰτία τῆς ἀμειψίας, τὸ ἀναλφαιβητισμὸς, τῆς ἀπομόνωσως, τῆς πείνιας, τῆς οἰκονομικῆς ὀπισθοδρομικότητος καὶ τῆς εἰς πολιτιστικὰ θέματα συντηρητικότητος τῶν ἀγροτῶν. Παρὰ τὴν βασικὴν ἀντίθεσιν συμφερόντων μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων, οἱ ἀγρόται τοῦ Καλημέρα ἀρσιχόμενοι ἀπὸ δειγμάτω ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀρσιχόμενος καὶ ὑποστηρίζουσ εἰς τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας τὸ χωρίον τὸν. Εἰς τὸ παρελθὸν ἡ ἀγροτικὴ τάξις προσεχώρησεν εἰς τὸν Βασιλικὸν Στρατὸν τῶν Βουρβάνων διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ναπολεόντειον εἰσβολὰ καὶ τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα τῆς Ἰταλικῆς Παλιγγενεσίας τοῦ «Ριζορτισμέντου». Κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Chesterton, τὴν ὅποιαν ἀναγράφει ὁ Μαρασπίνι, «ἐπολέμησαν καὶ ἔπεσαν ὡς λέοντες διὰ νὰ διατηρήσουν ἑαυτοὺς δεσμοῦς».

Σήμερον οἱ ἀγρόται ὑποστηρίζουσι τὸ Μοναρχικὸν κόμμα καὶ ἐμπιστεύονται τὴν διοικήσιν τοῦ τόπου τὸν εἰς τὴν τάξιν τὸν ἐνεργὸν γαιοκτημόνων. Ἀναζητῶν τὴν βάσιν τῆς τοιαύτης ὑποστηρίξεως, ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὴν ἀγραμματοσύνην, τὴν ἀμείψιαν καὶ τὴν πείνιαν ὡς ἐν τῶν μειζόνων κωλημάτων τῆς ἀνατιζέως πολιτικῆς συνειδήσεως. Ὁ ἐμπρόσθετος ἰσχυρισμὸς τοῦ Μαρασπίνι, καθ' ὃν αὐτὴ ἡ ὑποστηρίξις φελεῖται βασικῶς εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως νομιμοφροσίνην τῶν, τὴν ἀπέχθειαν τῶν πρὸς τὸν ἀθεϊστικὸν κομμουνισμὸν καὶ τὸν φόβον ἀντιποίον, δὲν φαίνεται πειστικῶς εἰς τὸν γράφοντα τὴν κριτικὴν.

Ἐπαρῶν εἰς τὴν μονογραφίαν αὐτὴν εἰς μέρους ἐνδείξεις περὶ τοῦ ὅτι ἴσχυται εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον πολιτικὸν σύστημα ὀργανωθῆν βάσει τῶν σχέσεων πᾶρωνος-πλάτου, εἰς τὰς ὅποιες συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ψυχικὸν πλῆγμα τοῦ θεσμοῦ τῆς συγγενείας τῆς βασιζομένης εἰς τοὺς ἀνάδοχους. Ὁ Μαρασπίνι ἀναφέρει παραδείγματα ὑποδηλοῦντα ὅτι ὑπαρξῆ ἡ τάξις νὰ γίνωται ἀνάδοχος διάφοροι γαιοκτημόνες καὶ ἄλλα ἄτομα πόσορα καὶ ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀποφεύγει ὁμοῦ νὰ ἀναλύσῃ τὰς πολιτικὰς ἐπιπτώσεις αὐτοῦ τοῦ εἰδους τῶν σχέσεων.

Ἡ συγγραφεὺς συμπεραίνει ὅτι αἱ γενικαὶ γράμμαι αἱ ὅποια ἐξάγονται ἐκ τῆς παρούσης μελέτης τῶν περὶ τὸ Καλημέρα ἰσχύουν πιθανῶς δι' ἅλα τὰ χωρία τῆς Νοτιοῦ Ἰταλίας. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἕκατα τῆς ἑλληνείσεως τοῦ ἀπαρατήτου διὰ τὴν σύγκρισιν ὑλικὸν εἶναι πολὺ ἐπισημάλεις. Σημαντικὸν τμήμα τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια παρέχει ὁ Μαρασπίνι ἔρχονται εἰς ἕμεσον ἀντίθεσιν

πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield περὶ ἀμοιρολιστικὸν οἰκογενειακὸν θεσμοῦ», ἥτοι τὸ οἰκογενειακὸν θεσμοῦ τὸν ἐριδοῦμον ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ἀδιαφορίας. Εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εὐρίσκουν κάπως χρήσιμον τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield, ἢ ὡς ἀνω μελετῆ εἶναι ἀναγκαῖα. Βασίζου τὴν ἀνάλυσιν τὸν ἐπὶ συγκεκριμένων οἰκονομικῶν, ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν καταμετρήσεων, ὁ Μαρασπίνι παρέχει διεισδυτικὴν, εὐλογεφανὴ καὶ κατὰ ἠθικὴν συνειδήσιν ἐρμηναίαν τὸν ἐν Καλημέρα πολιτιστικὸν καὶ κοινωνικὸν συντηρητισμὸν. Ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα αὐτά, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὀρισμένα γενικὰ συγκρίσεις μεταξὺ τῆς Νοτιοῦ Ἰταλίας καὶ μῆς βορείου Ἰταλίας περὶ τῆς ὁποίας ὁμοίαι ἀόριστος καὶ ἄνευ εἰδικῆς ἀναφορῆς.

Δυστυχῶς ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόμος ὡς ἐκδόσις ὑστερεῖ πολὺ. Τὰ τυπογραφικὰ καὶ ἀριθμητικὰ σφάλματα, αἱ ἀσυμφωνία εἰς τὰς σειρὰς τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ ἐσφαλμένη θέσις τῶν ἰσοτιμειώσεων εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων εἶναι πράγματι πολλὰ συχνὰ. Ἐξ ἄλλου περιπεπλεγμένα, δυσνόητα προτύποις καὶ ἀντιπαρακίσει παρακολούθησιν τὴν ἀπρόσκαπτον ἀνάγνωσιν τοῦ.¹

Παρὰ τὰς ἀτελείας αὐτὰς ὁ παρὸν τόμος ἐπαυλᾷ τὰς γνώσεις μας περὶ τῶν χωρίων τῆς Ν. Ἰταλίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελεῖ ἐμπρόσδεκτον συνεισεφορᾶν εἰς τὴν Μεσογειακὴν Ἀνθρωπολογίαν.

EUGENE COHEN
Wayne State University

Ἐκκλησία καὶ Ἐπικονίωσια

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1970 ἐκυκλοφόρησεν εἰς ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ ἐπισημοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἐργμῶνος μία σειρά ἀρθρων τοῦ ἀκαταπιστητοῦ πρωτοεργάτου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ραδιοφωνίας ἐν Ἑλλάδι κ. Δημητρίου Φερουση, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκκλησία: καὶ Σύγχρονα Μέσα Ἐπικονίωσιας».

Εἰς τὰ ἐνδὲκα ἀνά δοκίμια, τὰ ὅποια προλογοῦνται ὁ Διευθυντῆς Τύπου καὶ Ὁρθοκετικῆς Διαφοτισσεως τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας Πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀνθίμου Ρουσσῶς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Ἀποστολῶν Σχέσεων κ. Δημητρίου Κακαβελάκης, ὁ συγγραφεὺς κἀνεῖ ἐν εἰδος ἐπισηματικὸ ἀπολογισμὸν μῆς δεκακοκταετοῦς ἀνεφοροῦς πορείας καὶ συγχρόνως ἀνεχοῖται μίαν θεωρητικὴν

1. Ἡ ἐκδόσις τοῦ βιβλίου τοῦ A.L. Μαρασπίνι, ὡς γνωστοῦ, ἐγένετο τὸ 1968 καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Ὅπως ἡ ἀπὸ ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως ἐξέργησε τὸ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπιπέτας τῆς ἀρμόδιας Ἰγρησίας Ἐκδόσεων τοῦ ΕΚΚΕ.

θμελιώσιν «της σχέσεως Ἐκκλησίας καί μέσον ἐπικοινωνίας» καί τονίζει «τόν πολυσήμαντο καί θετικό ρόλο πού μπορούν νά παίξουν σέ μιᾶ ἀνακαινίση καί ἀνάωσθη τῆς στρατηγικῆς τῆς Ἐκκλησίας μας».

Ἄντι τῆς ἀκριτοῦ καί ἀδικαιολογητοῦ ἐπιθέσεως κατά τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως καί τοῦ κινηματογράφου, εἰς τήν ὁποίαν παρουσιάζονται πολλοί χριστιανοί διανοούμενοι συγχρόνως χρήσιν καί καταχρήσιν τῶν συγχρόνων πνευματικῶν καί τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων τῶν ἀνθρώπων, ὁ συγγραφεύς διακηρύσσει εἰς τὸν πρόλογόν του ἧδη, ὅτι «τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας εἶναι δόρα σταμμένα ἀπὸ τὸ Θεὸ πού πρέπει νά γίνωιν ἀποφασιστικά ὄργανα στό χέρι τῆς Ἐκκλησίας σήμερα» (σελ. 11).

Τὸ παρὸν σημείωμα δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν συγγραφέα τῶν δοκιμίων, διότι δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὰ θέματα τοῦ ραδιοφώνου καί τῆς ἐπικοινωνίας γενικότερον, καθὼς ἐπίσης καί διὰ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ὀρθῆς χρησιμοποίησεως τῶν μέσων τούτων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ «δέδωχθσαν» τὰ μνημόνια τὰ ὁποῖα ἐπὶ δεκαοκτὼ συναπτα εἰς ἐκτίμησις ο. κ. Φερούσιος «ἐπὶ δόρμῳ τῆς ζωῆς, καὶ νὰ μὴν ἐπροβληματίσθησαν ἀπὸ αὐτά. Οὕτε καί μὴ ἀναλύσῃ καί συζητήσῃ τὸν ἐπὶ μέρος δοκιμίων εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατή. Πιθανὸς νὰ ἀκολουθήσῃ μιᾶ «συζητήσις» τὸν ἐπὶ μέρος, εἰς τὰ ὁποῖα ἀκόμη καί ὁ διαφωνὸν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σεβασθῇ τὸν ἀξιοματίστον τρόπον διὰ τὸν ὁποῖο καταρθάνει ὁ κ. Φερούσιος νὰ ἐκθέτῃ τὰς ἀραγείας πεποιθήσεις του.

Ὁ σκοπὸς τῶν γράφωντός εἶναι κάποιος ἄλλος. Θέλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πρώτην ἀποπειρὰν καί «ἀνίχνευσιν» μιᾶς «θεωρίας» τῆς ἐκκλησιαστικῆς ραδιοφωνίας. Μιᾶς θεωρίας, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται εἰς ἀξιοματικά κριτήρια, ἀλλὰ συνετίζεται πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν δεοντολογία τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐκτικῆ ἀναλυτικῆς ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρος προβλήματα διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς μιάν ἀληθοφανῆ πιθανότητα-θεωρίαν, οὗχι δὲ εἰς ἀφορισμοὺς ex cathedra. Καί εἰς τὸ σημείον τοῦτο εἶναι ἀξιόπιστος ἢ λιτὴ καί «χωρὶς οἴση» προσφορὰ τοῦ κ. Φερούσιου, ὁ ὁποῖος θὰ ἤδυνάται νὰ κομπορρημονήσῃ βσιζόμενος εἰς μιάν οὕχι καί τὸσον ἐκδικατοφρονίτην ἱστορίαν ραδιοφωνικῆς πράξεως χιλίων περίπου ἐκπομπῶν χριστιανικῶν ρεπορτάζ, ποιήσεως, μουσικῆς, θεάτρου, προσηρμοσμένων «στὶς σύγχρονες ἀισθητικὰ καί καλλιτεχνικὰ ἀπαιτήσεις με ὀλην τὴν πρέπουσαν θρησκευτικὴν συνέπειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας» (σ. 31).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μετὰ τὸ ραδιοφώνον ἡ Ἐκκλησία—ἀλλὰ καί ὁ οἰοσδήποτε ἐπιθυμῶν νὰ ἀπευθύνῃ δι' αὐτοῦ μῆνυμα—τοποθετεῖται ἐνώπιον μιᾶς ἀνε-

ας εὐθύνῃς» καί μιᾶς «νεῆας ἀγωνίας». («Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος». Διὰ τοῦ ραδιοφώνου καί τῆς τηλεοράσεως δημιουργεῖται μιᾶ νέα ἐκκλησιαστικὴ καί θρησκευτικὴ κατάσταση: ὁ ἐροκηρῆς, ὁ λειτουργός, ὁ στομαστής, τοποθετοῦνται «ἐνώπιον» (:) ἐνὸς νέου «κοινού», τὸ ὁποῖον καί ὡς πρὸς τὴν ἰσὴν καί ὄργανοδομήν του καί ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικά καί ἐνδιαφερόντά του καί ὡς πρὸς τὴν νοοτροπίαν καί ἰδεολογικὴν τοποθέτησιν του καί ὡς πρὸς τὰς συνθήκας καί τὴν «ἀτμόσφαιράν» του, εἶναι ἐντελῶς διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὸν ὡς «ἐκκλησιασμὸς» ἢ «θρησκευτικὴ συνάθροισις».

Διὰ τὴν πρώτην φοράν ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν μέσον τούτων πλησιάζει εἰς τὴν διάσταρτον καί ἀκατανίκητον ὁμοσιότητα τοῦ κόσμου, τὴν ἀνώμωμον καί δυσεξίγητιστον Κοινήν Γνώμην καί τὸν μεμονωμένον ἄνθρωπον καί τὸ κοινωνικόν, ἐπαγγελματικόν καί οἰκολογικόν αὐτοῦ milieu, ἀνευ προηγουμένης ἀλλαγῆς («χώρας»), ἡ ὁποία θὰ τὸν προητοίμαζε καί θὰ τὸν προδιέθετε. Διὰ τὴν πρώτην φοράν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας εὐρισκται καί πάλιν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν θέσιν νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καί τὸν Λόγον καί τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου οὗχι ἐντὸς χώρου «ἐροῦ», ἀλλὰ, κατὰ τρόπον ὑπενθυμιζόντα πρωτοχριστιανικὴν πρᾶξιν, ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ, ἰδιωτικοῦ, οἰκείου αὐτοῦ χώρου, ἐνὸς χώρου, τὸν ὁποῖον θὰ ἠδύνάτω τὴν νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς «intime» ἐν τῇ εὐρυτέρῃ ἐνοίᾳ τοῦ ὄρου. Πόσον δὲ σημαντικόν καί ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο δυνάται τὴν νὰ ἀντιληφθῆ ἐν ἀναλογιστῇ πόσον πολῦτιμον καί «ἀερὰν» θεωρεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοῦ σφαίραν καί πόσον λύκοι ἀγριοί, ἀπρόσκλητοι, παραβιάζον τὸ «σύνολον» ταύτης διὰ τῶν ἐπικοινωνιακῶν μέσων, εἰς τρόπον ὅστε ἡ Ἐκκλησία νὰ καταδεικνύεται ὡς ἡ μόνη καί μεγάλη ἄποστα.

Αὕτην τὴν πραγματικότητα ἔχον ὑπ' ὀνιν ὁ κ. Φερούσιος παρατηρεῖ: «Κάθε κλειστή πόρτα, εἶναι μιᾶ πρόσκλησις γὰρ τῆς Ἐκκλησίας νὰ φέρῃ τὸ Χριστὸ. Ἐὰν ὑπάρξῃ τὸ ραδιοφώνον καί μιᾶ ὄργανομένη θρησκευτικὴ ἐκπομπή, ἡ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου θὰ διαρρήθουν τὴς πόρτες καί τὴς νυχῆς καί θὰ φέρουν τὸ φῶς τῆς παρηγορίας. Καί εἶναι τόσον οἰκλειστὴς ὁ πόρτες, πού καμμίαν ἀνθρώπινον δυνατότητα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀνοίξῃ ταυτόχρονα. Μόνον μετὰ τὸ ραδιοφώνον μπορεῖ!» (σελ. 18). Καί καταλήγει: «Ἐχομεν ἀραγε τὸ δικαίωμα νὰ ἀρηθῶμεν τὴς ἀμέτρητες αὐτὲς προσκλήσεις δι' ἐλπίδα καί σιγηρία;» «... καί μάλιστα ὅταν γνωρίζουμε ὅτι δὲν νοεῖται σήμερα σίπι χωρίς ραδιοφώνον, καὶ γὰρ πολλὰς οἰκονεῖαις καί άτομα ἀποτελεῖ μοναδικόν σύντροφο στὴς ὄρες τῆς μοναξιάς καί τῆς ἀνίας;» (σελ. 19).

Ἄλλ', ἡ εἰσοδος αὕτη «κεκλειμένον τῶν θυρῶν» καί ἡ ἐπρόσδεκτος ὑπο-

δοχὴ δὲν εἶναι τὸσον ἄπλη. Ἰδιαίτερός μάλιστα εἶναι τοῖς ἐκκλησιαστικῶς ἐργαζομένοις, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ προσεμμοθῶν εἰς τὰ τὸσον μηχανικά καί ὀρθολογιστικά μέσα ἐπικοινωνίας, μετὰ τὰ ὁποῖα ὁποσδήποτε οὕτε τὸ λειτουργικόν καί παραδικόν ὕφος εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ, οὕτε τὸ «πᾶθος» τῆς ἐκφράσεως, οὕτε ὁ συνασθηματισμὸς, οὕτε γενικῶς ὅσα ἔχουν μὲν πιθανὸν τὴν θέσιν τὴν ἐνὸς τῆς ἀποσφαιρῆς τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, μεταφερόμενα ὄμως διὰ τῶν ἐρσιανῶν κυμάτων εἶναι δυνατόν νὰ ἦχουν γελωτοῖς καί κωμικῶς. Τὸ πρῶτον λοιπὸν, τὸ ὁποῖον χρειάζεται εἶναι ἡ «ἀσκησις»—ὑπὸ τὴν διττήν ἐνοίαν τοῦ ὄρου—τοῦ ὕφους. Ὁ ἀκρατὴς εὐρισκται ὑπὸ συνθήκας καθημερινότητας καί εἶναι εἰς ὀλοκλήρου δέσιμος τοῦ ἀγῶνος ρυθμοῦ καί τῆς ὀρθολογιστικῆς ψυχρότητος τοῦ σκέπτεσθαι. Δὲν δύναμεθα νὰ παραγγέλωμεν ραδιοφωνικῶς τὸ «πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποδόμεια μέριμαν» ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ «κατελθόμεν» εἰς τὸ καθημερινὸν πλαίσιον καί νὰ καταστάμεν «τοῖς πσίσι τὰ πάντα»—καί ἐροτᾷ ὁ κ. Φερούσιος: «Μπορομε ἀραγε νὰ ἀγνοήσουμε τὸ ἀποστολικὸ—τὰ πάντα τῶς πᾶσι—καί με λιτότητα, περιουσιῶν εἰς τὰ πραγματικά στοιχεῖα καί ἐπιχειρηματολογία εὐλογον νὰ ζητήσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν λογικὴν συγκάθεσιν τοῦ ἀκρατοῦ, ἡ ὁποία καί θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκπόρησιν τῆς καρδίας του: Ἐντὸς τοῦ Ἱ. Ναοῦ δύναμεθα νὰ ἀπευθύνωμεθα ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν καρδίαν: τὸ παράδοξον καί ὑπερλόγον συγκινεῖ—credo quia absurdum est». Εἰς τὸ ραδιοφώνον τὸ παράδοξον ἠγεῖ ὁ παραδοξολόγημα καί προδιαθετὴ δυσμενῆς. Χαρακτηριστικὸς παρατηρεῖ ὁ Rahner: Ὁ ἐροκηρῆς ἐπὶ τοῦ ἀβύθου εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλύθῃ εἰς δίκρα καί τοῦτο νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν εἰς μερικούς. Ἄλλὰ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὸν ὀμλήτην, ὁ ὁποῖος ὀμλεῖ ἔκλειστος εἰς τὴν αὐθυσίαν ἐκπομπῶν τῆς παρουσίας δύο-τριῶν τεχνικῶν καί ἀναλύεται εἰς λυγμοὺς πρὸ τοῦ μικροφώνου; Ὁ Rahner χαρακτηρίζει μιαν τοιαύτην πρᾶξιν ὡς «πνευματικὴν ἀναισχυντίαν».

Κατόπιν τούτων ὄμως ἐγείρεται ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων προβλημάτων τῆς διὰ τοῦ ραδιοφώνου «ἐπικοινωνίας»: τὸ ραδιοφώνον ἀπαιτεῖ ὀρθολογισμὸν καί λιτότητα, ἐξοσφραλίζει δὲ κατανόησιν. Δὲν ἐξοσφραλίζει ὁμοῦς καί δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχῃ «κοινωνίαν» ἢ «κοινωνία» ἐν ἡ ἡννοία χρησιμοποῖε τὸν ὄρον ὁ Ferdinand Tönnies. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἐκκέμνοντος καί ἀκρατοῦ εἶναι ὀρθολογιστικὴ, ὁ δὲ λειτουργικὸς ἢ ἐκκλησιαστικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ προσηρμοσμένου νὰ καλ' ἡ πάντα εἰς πνευματικὴν ἐνότητα καί νὰ δημιουργῇ ψυχικὴν ἐπικοινωνίαν ἐκκεμνοντος διὰ τοῦ ραδιοφώνου, δὲν ἐπιτυγχάνει ταῦτα μεταξὺ τῶν ἀκρατῶν. Τοῦλάχιστον «οἱ ἀκρατοὶ τοῦ λόγου» δὲν

ἔχουν τοιαύτην συνείδησιν. Διὰ τοῦτο, μολονότι ἀναγνωρίζομεν τὴν πρακτικὴν σπουδαιότητα τῆς ἐκπομπῆς τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν διὰ τοῦ ραδιοφώνου πρὸς χάριν τὸν ἐν ἀβυσθείαις κατακειμένον, τὸν ὀδοποροῦντων καὶ πλεονόντων, δὲν παύομεν νὰ πιστεύομεν ὅτι τὸ ραδιοφῶνον δὲν προσφέρεται διὰ τοιαύτας ἐκπομπάς. Ἀντιθέτως θὰ πρέπει νὰ πυκνωθῶν ἐκείναι ἐν ἐκτοίμαι διὰ τὸν ὁποῖον τίθενται εἰς συζήτησιν θέματα πίστεως καὶ τοποθετήσεως τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀναλάβῃ καὶ διεξαγάγῃ ἡ Ἐκκλησία ἕνα προσωπικὸν διάλογον ἀτόμων πρὸς ἄτομον μετὰ τὸν συγχρόνον ἐκκοσμηκευμένον καὶ θρησκευτικῶς ἀδιαφόρου ἀνθρώπου. Τὸ ραδιοφῶνον ἐξασφαλίζει διάλογον μετ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δι' οἰονόηποτε λόγον δὲν ἐκκλησιάζονται καὶ δὲν ἀποτελοῦν ἐνεργὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ εἶναι καὶ μία massa damnata. Ἀκόμη ἐξασφαλίζει τὸν διάλογον προσώπου πρὸς πρόσωπον εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐξασηθῇ κατ' ἐξοχὴν ἡ σύγχρονη Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ ἔχουν συνηθιστὴ νὰ ἀπευθύνονται πρὸς ἀνώνυμα πλῆθη, πρὸς «ἐκκλησίασιμα» ἢ «κοινῶν». Σήμερον ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μακρὰς συγκεντρώσεις ὁ ἀνθρώπος ἀντιτρεφῶν ἐσωτερικῶς ἐναντιὸν πάσης ἀπειρίας παραθεωρήσεως τῆς προσωπικότητος καὶ μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς ἀριθμὸν, περιπτώσιν, μάζαν. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν μετετραπὴ εἰς ἐκκλησιαστικὸν καὶ τοῦτο δυσχεραίνει κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον τοῦ κηρύττου, δοθέντος ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι γενικὸν καὶ συγχρόνον ἐξατομικευμένον. Ἦτο πολὺ εὐκολὸν παλαιότερον νὰ συγκινήσῃ ὁ ἱεροκῆρυξ ἐν ἐκκλησίασιμα—πλῆθος 5.000 ἀτόμων. Εἶναι σχεδὸν ἀκατόρθωτον σήμερον νὰ δονῆσθαι 5.000 μεμονωμένους καρδιάς καὶ νὰ «μιλήσῃ» πρὸς 5.000 ἐκκλησιαστικόνους.

Ἐκ τῶν λεχθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ραδιοφωνία προϋποθέτει καὶ συγχρόνως δημιουργεῖ μίαν νέαν ἐκκλησιολογίαν. Τὴν «Ἐκκλησιάν» πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀπευθύνεται ἔννοετο ἐντελὸς διαφορετικῶν. Οἱ ἐκ τὸς τῆς ἐκκλησίας—ναοῦ εἶναι ἀκριβὸς οἱ ἐν τὸς. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ραδιοφώνου εἶναι ὁ ἀπροβλεπτικὸς, ἀδιαφοροποίητος, πολλὰκις ἀστόχαστος, ἀνόμιμος καὶ παθητικὸς χριστιανισμὸς τῆς καθημερινότητος, ὁ ὅποιος—διὰ νὰ εἰμῆθε πραγματικῶν—ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀριθμητικῶς μεγαλύτερον μέρος τῆς πραγματικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸ ραδιοφῶνον προσφέρεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν κερδίσῃ. Ὁ ραδιοφωνικὸς λόγος, ἀπεστερημένος τοῦ παπαδικοῦ ὕψους καὶ πλεόν ἐυλύγιστος καὶ ἐλεύθερος, διότι δὲν ἔχει τὸ βῆρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ θεσμοῦ, παρουσιάζεται μὲ ἀπειρος μεγαλύτεραν διεισδυτικὴν καὶ δυνάμει νὰ ἀποβῇ πρᾶγματι «ἀνθρωπικόν». «Τὸ ὄλο ζήτημα, ὄσῳτος» —λέγει ὁ κ. Φεροσίης, καὶ ὁ λόγος τοῦ εἶναι λόγος εἰδικῶν—ἀπαρσιάζει ἐπι-

μονες δυσκολίας, ποῦ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῶν με σαφήνεια σκοπὸν καὶ μεθόδον καὶ κατάλληλον ὄπλισμόν θεωρητικὸν καὶ τεχνικόν.» Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Φεροσίης πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν αὐτὴν γίνεται εὐγνωμόνως ἀποδεκτὴ καὶ ἀποτελεῖ μίαν πρόκλησιν καὶ συγχρόνως πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας νὰ προβληματισθῶν σοβαρῶς ἐπὶ τῶν ζωτικῶν τούτων ποιμαντικῶν θεμάτων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
Θεολόγος-Κοινωνιολόγος

Ἀνακοίνωσις

Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας (Journal of Political and Military Sociology). Διεθνής καὶ διεπιστημονικῆς ἐξαμηνιαίας ἐκδόσεως.

Ἡ Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας δημοσιεύει ἄρθρα ἐμπόσποντα εἰς τοὺς τομείους τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἄρθρα μὲ θεωρητικόν, μεθοδολογικόν καὶ ἐπιστημονικόν περιεχόμενον εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτα ὑπὸ τῆς Συντάξεως τῆς Ἐπιθεώρησης.

Ἰδιῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν δημοσίευσιν ἐπιστημονικῶν ἄρθρων τὰ ὁποῖα πραγματεύονται ζωτικὰ θέματα ἀξίαν καὶ/ἢ θέματα κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ κρατικῶν προγραμματισμοῦ.

Ὁ μείζων ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ προσθήσῃ τὴν κοινωνιολογικὴν γνῶσιν εἰς τοὺς τομείους τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας διὰ τὸν συγκριτικὸν διεπιστημονικὸν προσεγγίσειον. Ἡ Ἐπιθεώρησης ὀρμάει ἀπὸ τοῦ συμβατικῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν προσανατολισμοῦ τὸν δημοσιευμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ἐνθ' συγχρόνως ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς ἐπιστήμονας νὰ στρέψωσιν τὴν προσοχὴν τὸν πρὸς τὰ φερόντα θέματα τοῦ καιροῦ μὲ εἰς τὸν χρόνον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προγραμματισμοῦ τὸσον εἰς τὸν δυτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον. Συμπληρωματικῶς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἀναπτύξῃ γνησιωτέρως ἐπιστημονικὰς ἐπαρὰς, ἀνταλλαγὰς ἀπόψεων καὶ πληροφῶριᾶς ἀφορῶσας εἰς τὰς σημαντικὰς ἐξελίξεις τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν τομείων τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ Ἐπιθεώρησης θὰ ἐκδίδεται εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν δις τοῦ ἐτους, ἤτοι κατὰ Μάρτιον καὶ Σεπτέμβριον. Τὰ χειρόγραφα θὰ ὑποβάλλωνται εἰς τριπλοῦν.

Διὰ πλείονας πληροφορίας, παρακαλοῦμεν νὰ ἀπευθυνθῆτε:

George A. Kourvetaris, Ph. D.* Editor
Journal of Political and Military Sociology c/o Department of Sociology, Northern Illinois University, DeKalb Illinois 60115, USA.

**ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΩΝ**

Revue de Recherches Sociales

εἰδικὸν τριμηνιαῖον περιοδικόν

Ἐκδότης: Ἐθνικὸν Κέντρον
Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (ΝΙΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, Ἀθήνα 122

*

Ἔτος τρίτον. Τεύχος 13ον
Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1972

διευθυντὴς συντάξεως
ΝΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ
Ἁγίου Χαραλάμους 1, Ἀθήνα 701

—

ὑπεύθυνος τυπογραφείου Ν. Ποταμίτης
Ζέππου 20 - Γλυφάδα
στοιχειοθεσία-ἐκτύπωσης-βιβλιοδέσια
Ποταμίτης-Λαμπρινούτσου Ο.Ε.

ἐπιμέλεια ἐκδόσεως
Ἐπιθεώρηση Ἐνημερώσεως ΕΚΚΕ

*

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 40
Single copies \$ 3

συνδρομαὶ ἐσωτερικῶν (4 τεύχη):
διὰ ἰδιώτας δρχ. 150,
διὰ σπουδαστὰς δρχ. 75,
διὰ νομικὰ πρόσωπα, τραπέζας,
ὀργανισμοὺς δρχ. 300,
συνδρομὴ ἐξωτερικῶν (4 τεύχη): \$ 12

*

ἡ ἀναδημοσίευσίς τῆς ὅλης τοῦ
περιοδικοῦ ἐπιτρέπεται μόνον κατόπιν
ἀδείας τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως
πέρας ἐκτύπωσης 12.10.1972.